

РОЗДІЛ 4. ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

РОЗВИТОК ТОЛЕРАНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ДИПЛОМАТА У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

DEVELOPMENT OF TOLERANCE OF A FUTURE DIPLOMAT IN THE PROCESS OF PROFESSIONAL TRAINING

У статті розглянуто проблему розвитку толерантності в майбутнього дипломата у процесі професійної підготовки.

Поява різноманітних концепцій виховання толерантності свідчить про поворот сучасного технократичного суспільства до проблем людського співіснування, про намагання глобалізованого суспільства досягти прагматичної мети – сформувати толерантність у міжетнічних стосунках. Об'єктивна реальність спонукає приділяти більше уваги розвитку культури міжнародних відносин у майбутніх фахівців загалом та майбутніх дипломатів зокрема. У процесі підготовки майбутніх дипломатів і фахівців-міжнародників до роботи за кордоном необхідно акцентувати не тільки на вивченні політичних і економічних чинників країни перебування, а й на формуванні в майбутніх дипломатів толерантності як особистісної якості.

Встановлено, що формування і розвиток толерантності як стійкої ціннісно-смісловий установки відбувається на особистісно-світоглядній основі шляхом усвідомлення і прийняття особистістю культурних особливостей інших народів та відбувається на таких рівнях: розвиток терпимості до культурних відмінностей; розуміння і сприйняття іншої культури; повага до культурних відмінностей; утвердження культурних відмінностей.

Професійна підготовка відіграє у цьому провідну роль, оскільки характеризується пошуком таких новітніх підходів і методів навчання майбутніх дипломатів в умовах гуманізації освіти, реалізація яких виводить майбутнього фахівця на міжкультурну взаємодію. У зв'язку з цим у процесі професійної підготовки майбутніх дипломатів необхідно передбачити використання матеріалів національно-культурного змісту, що забезпечують мотиваційну включеність майбутніх фахівців міжнародної сфери у процес розвитку толерантності, організацію освітнього процесу, орієнтованого на застосування знань у різних сферах, інтеграцію навчальної, позанавчальної, виховної та позакласної роботи, що сприяє накопиченню досвіду з розв'язання проблеми розвитку культури міжнародних відносин.

З'ясовано, що розвиток толерантності як установки особистості, що володіє навичками толерантного спілкування і поведінки, відбувається в комунікативному контексті. Тому особливо важливо виробляти функціональні вміння розуміти погляди і думки представників іншої культури, коригувати свою поведінку, долати конфлікти в процесі комунікації, визнавати право на існування різних цінностей, норм поведінки.

Ключові слова: толерантність, міжкультурна толерантність, комунікативна

толерантність, майбутній дипломат, професійна підготовка.

The article considers the problem of developing tolerance in the future diplomat in the process of professional training.

The emergence of various concepts of education of tolerance indicates: the turn of modern technocratic society to the problems of human coexistence; about the efforts of a globalized society to achieve a pragmatic goal – to form tolerance in interethnic relations. Objective reality encourages us to pay more attention to the development of a culture of interethnic relations among future specialists in general and future diplomats in particular. When preparing future diplomats and international specialists to work abroad, it is necessary to focus not only on the study of political and economic factors of the host country, but also on the formation of future diplomats' tolerance as a personal quality.

It is established that the formation and development of tolerance as a stable value-semantic attitude occurs on a personal-worldview basis due to the awareness and acceptance of the cultural characteristics of other peoples and occurs at the following levels: development of tolerance to cultural differences; understanding and perception of another culture; respect for cultural differences; assertions, cultural differences.

Professional training plays a leading role in this, as it is characterized by the search for such innovative approaches and methods of training future diplomats in the humanization of education, the implementation of which brings the future specialist to intercultural interaction. In this regard, in the process of professional training of future diplomats it is necessary to provide for the use of materials of national and cultural content, ensuring the motivational involvement of future professionals in the international sphere in the development of tolerance; organization of the educational process focused on the application of knowledge in various fields; integration of educational, extracurricular, educational and extracurricular activities, which contributes to the accumulation of experience in solving the problem of developing a culture of interethnic relations.

It has been found that the development of tolerance as an attitude of an individual with tolerant communication skills and behavior takes place in a communicative context. Therefore, it is especially important to develop functional skills to understand the views and opinions of other cultures, to correct their behavior, to overcome conflicts in the communication process, to recognize the right to the existence of different values, norms of behavior.

Key words: tolerance, intercultural tolerance, communicative tolerance, future diplomat, professional training.

УДК 378.096 (477.83)
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/37.32>

Балануца О.О.,
канд. екон. наук,
Надзвичайний і Повноважний
Посол України в Кувейті

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Оскільки життя в суспільстві неможливе без соціалізації, впровадження соціальних норм толерантності за рахунок навчання основам толерантної поведінки і спілкування, в тому числі з представниками інших культур, стає необхідною умовою гармонізації суспільних відносин і має стати результативно-цільовий основою професійної підготовки майбутніх фахівців. Розглядаючи особливості діяльності людини в суспільстві, в якому взаємодіють безліч культур, традицій і новацій, де відбувається постійна зміна життєвих ситуацій, нестабільність, непередбачуваність стає нормою буття, вчені підкреслюють, що в цих умовах формування ідентичності, усвідомлення себе передбачає наявність в особистості особливої якості – толерантності, в якій інтегруються всі вияви ціннісних установок та орієнтацій. Толерантність означає відмову від догматизму, від абсолютизації права на істину, повагу, прийняття і правильне розуміння багатого різноманіття культур світу, форм самовираження і способів прояву людської індивідуальності. Порозуміння представників різних мов та культур, досягається за наявності міжкультурної толерантності. З огляду на сучасні реалії, провідним завданням професійної підготовки майбутніх дипломатів є формування і розвиток особистості фахівця, що володіє професійною толерантністю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Вітчизняні і зарубіжні вчені визначають толерантність як феномен, що є необхідною умовою продуктивної співпраці і взаємодії людей в умовах багатокультурного і різноманітного соціуму (А. Асмолов, В. Бойко, С. Братченко, В. Зінченко, В. Лабунська, Л. Свойкіна, Т. Скрипкіна, О. Реан, О. Фролова та ін.). Однак у теорії і практиці підготовки майбутніх дипломатів вона не знайшла відображення.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Системі професійної підготовки майбутніх дипломатів не вистачає різноманітності, мобільності, гнучкості, безперервності, наступності, варіативності. У процесі підготовки майбутніх дипломатів і фахівців-міжнародників до роботи за кордоном необхідно акцентувати увагу не тільки на вивченні політичних і економічних чинників країни перебування, але й на формуванні в майбутніх дипломатів толерантності як особистісної якості.

Мета статті – розглянути проблему розвитку толерантності в майбутніх дипломатів у процесі професійної підготовки.

Виклад основного матеріалу. В останні роки ХХ століття толерантність стала міжнародним терміном, який використовується для характеристики способів співіснування і взаємодії людей, що відрізняються один від одного за багатьма ознаками. Виховання ж толерантності до культурних відмін-

ностей – процес надзвичайно складний, оскільки пов'язаний з утвердженням певних морально-етичних норм.

Різноманіття визначень толерантності зумовлює наявність різних філософських, психологічних і педагогічних підходів до розгляду толерантності.

Так, наприклад, філософ В. Лекторський приводить чотири можливі моделі толерантності: толерантність як байдужість, толерантність як неможливість взаєморозуміння, толерантність як поблажливості, толерантність як розширення власного досвіду та критичний діалог [6, с. 50–53].

За М. Мацковським, основними складовими тезами сучасних уявлень про толерантність є: презумпція особистості (оцінювання кожної людини за її конкретним рисами і вчинками, а не на підставі очікувань, зумовлених її національними, релігійними, культурними та іншими характеристиками); презумпція прав людини (кожна людина має право на виявлення національних, релігійних, професійних та інших особливостей у власній поведінці, висловлюваннях, поглядах в усіх випадках, коли вони не суперечать нормам моралі і правам іншої людини); терпляче ставлення до недоліків, слабкостей і помилок інших людей, якщо вони не порушують права людини і норми моралі; визнання цінності згоди і ненасильницького вирішення конфліктів, цінності людського життя, співчуття і милосердя [9, с. 85–86].

П. Лушин підкреслює, що толерантність – це інтегральна характеристика індивіда, що виявляє його здібність у проблемних і кризових ситуаціях активно взаємодіяти із зовнішнім середовищем [7]. Метою такої взаємодії є успішність адаптації, врівноваження власного стану для розвитку позитивних взаємовідносин із довкіллям і власним «Я», неприпустимістю їх конфронтації. Автор наголошує, що толерантність – насамперед когнітивний феномен, спрямований на позитивне сприйняття глобальних культурно-історичних форм людських відносин і особливостей окремих людей. Толерантність виявляється в налаштованості особистості на діалог, рівноправне спілкування, відмову від монопольного володіння істиною і поважного ставлення до права «іншого» мати свої власні думки і погляди. Толерантність є активною асиміляцією нового, тобто «чужого», під час якої певній трансформації піддається система поглядів і уявлень індивіда і та інформація, яку він сприймає. Толерантність виявляє наявність в особистості позитивного образу культури іншого за умови збереження позитивного ставлення до власної.

Декларація принципів толерантності, затверджена резолюцією 5.61 Генеральної конференції ЮНЕСКО від 16 листопада 1995 року, наводить найбільш повне визначення толерантності, яке означає «повагу, прийняття і правильне

розуміння багатого різноманіття культур нашого світу, наших форм самовираження і способів вияву людської індивідуальності <...>, це чеснота, яка робить можливим досягнення миру і сприяє заміні культури війни культурою миру <...>, це перш за все активне ставлення, що формується на основі визнання універсальних прав і основних свобод людини <...>, це визнання того, що люди за своєю природою розрізняються за зовнішнім виглядом, становищем, мовою, поведінкою і цінностями і мають право жити в мирі та зберігати свою індивідуальність» [4].

У педагогічній літературі поняття толерантності пов'язане з розв'язанням проблеми розвитку культури міжнародних відносин. Наприклад, Б. Гершунський вводить в обіг такі поняття, як «менталітет толерантності», «світогляд толерантності», «толерантна поведінка» [3].

Ю. Ірхіна, наголошує, що феномен толерантності можна розглядати з позицій різних підходів, але в цілому вони базуються на декількох спільних аспектах [5]. Ці аспекти полягають у визнанні того, що: толерантність не є механічним результатом дії внутрішніх або зовнішніх чинників, а є наслідком свідомого, осмисленого й відповідального вибору людини, її власної позиції й активності, спрямованої на побудову певних відносин із тим світом людей, що її оточують; за психологічним змістом толерантність не зводиться до окремої властивості або характеристики, а являє собою складний поліфункціональний і багатокомпонентний феномен, який має кілька базових вимірів. Ключовим виміром толерантності є особистісний, в якому вона проявляється у вигляді цінностей, сенсів і установок, що визначають поведінку й діяльність людини в соціумі; загальною для всіх видів і форм толерантності є міжособистісна толерантність як особливий спосіб відносин, спілкування й взаємодії людини з іншими.

Узагальнення позицій вітчизняних і зарубіжних дослідників дозволяють виділити риси, що впливають на прояв толерантності в поведінці та діяльності особистості. До них належать:

- гуманність як увага і повага до самотнього внутрішнього світу іншої людини, віра в її добрі наміри, людяність міжособистісних відносин, відмову від методів примусу і форм придушення гідності людини;

- рефлексивність як глибоке знання особистістю власних особливостей, переваг та недоліків, їх відповідності до толерантного ставлення до оточуючих, світосприйняття загалом;

- незалежність, впевненість у собі як наявність самоповаги і самодисципліни, неприйняття насильницьких інструкцій і заборон, способів діяльності, як адекватна оцінка власних сил і здібностей, віра в згоду подолати перешкоди ненасильницькими засобами;

- відповідальність як прояв внутрішньої сили в ситуації прийняття рішення, його якісного виконання на основі варіативного підходу й системи особистих вимог;

- гнучкість, багатовимірний та ймовірнісний підхід як уміння приймати рішення залежно від складу учасників подій і обставин, їхніх можливостей і інтересів і обставин, що склалися; відсутність категоричності суджень, здатність не судити інших;

- самовладання та емпатійність як співпереживання проблемам інших людей, емоційна оцінка подій; як володіння собою, управління емоціями, вчинками, незважаючи на ситуацію;

- почуття гумору як іронічне ставлення до безглузвих обставин, непродуманих дій, вміння посміятися над собою [5].

Міжкультурна толерантність визначається як прагнення досягти взаємної поваги, розуміння та злагоди різних інтересів та поглядів без використання тиску, переважно методами роз'яснення та переконання (Д. Зінов'єв), як моральна якість особистості, яка передбачає терпимість до інших поглядів та думок незалежно від національної та культурної належності, що сприяє порозумінню між представниками різних мов та культур (Л. Свойкіна), як особистісну або суспільну характеристику, що передбачає усвідомлення того, що світ і соціальне середовище є багатовимірними, а отже, і погляди на цей світ є різними і не можуть, і не мають зводитися до одноманітності або на чийсь користь (В. Тишков).

На останнє визначення спирається рівнева теорія виховання толерантності Г. Дмитрієва, згідно з якою формування толерантності відбувається на таких рівнях: розвиток терпимості до культурних відмінностей; розуміння і сприйняття іншої культури; повага до культурних відмінностей; утвердження, культурних відмінностей [11, с. 59].

Згідно з концепцією М. Беннетта усвідомлення культурних відмінностей відбувається на чотирьох рівнях: існування відмінностей не усвідомлюється людиною; чужа культура починає усвідомлюватися як один із можливих поглядів на світ, починає зростати міжкультурна чуйність: людина почувається членом більш ніж однієї культури; міжкультурна чуйність зростає, тобто визнається існування кількох різних поглядів на світ; формується новий тип особистості, яка свідомо добирає й інтегрує елементи різних культур [12].

В основу теорії М. Беннетта покладене чуттєве сприйняття і тлумачення культурних, відмінностей за двома підходами – етноцентристським та етнорелятивістським. Суть етноцентристського підходу, за М. Беннеттом, – *заперечення*: ізоляція і сепаратизм як засіб збереження заперечення; захист сприйняття культурних відмінностей як загрози і протистояння їй за допомогою наклепу,

зверхності; *мінімізація*: культурні відмінності визнаються і не оцінюються негативно. Основою ж епюрелативістського підходу є припущення, що поведінку людини можна зрозуміти лише відповідно до конкретної ситуації, що стандарти правильності культурної поведінки відсутні. Суть підходу – *визнання*: культурні відмінності сприймаються як об'єктивна необхідність; *адаптація*: усвідомлення, що культура – не застиглий факт, а процес, де людина може тимчасово поводитися відповідно до вимог чужої культури, не відчуваючи загрози цінностям своєї: власної культури; *інтеграція*: цілковите пристосування до чужої культури, яка сприймається як своя. Отже, М. Беннетт бачить розв'язання проблеми підготовки до життя в іншомовній культурі і до міжкультурної взаємодії у спосіб розвитку міжкультурної чуйності особистості. Цей процес, на нашу думку О. Хоменка, надзвичайно складний, оскільки пов'язаний із необхідністю пристосовуватися до навколишнього середовища. Окрім того, не можна виключати, що результатом цього процесу може бути втрата ідентичності із власною культурою і відсутність ідентифікації з чужою культурою.

Таким чином, формування і розвиток толерантності як стійкої ціннісно-сислової установки відбувається на особистісно-світоглядній основі шляхом усвідомлення і прийняття людиною складності, багатовимірності як самої життєвої реальності, так і варіативності її сприйняття, розуміння і оцінювання різними людьми, а також відносності і суб'єктивності власних уявлень і своєї картини світу, за допомогою формування емоційної стійкості до неприємних емоцій і переживань при розходженні думок і зіткненні з відмінностями, за рахунок застосування знання особливостей здійснення толерантних міжособистісних і міжкультурних комунікацій на основі поваги, розуміння, визнання й прийняття, не боячись при цьому висловлювати і відстоювати власну позицію.

З аналізу вищесказаного випливає, що розвиток толерантності як установки особистості, що володіє навичками толерантного спілкування і поведінки, відбувається в комунікативному контексті. Тому особливо важливо виробляти «функціональні вміння розуміти погляди і думки представників іншої культури, коригувати свою поведінку, долати конфлікти в процесі комунікації, визнавати право на існування різних цінностей, норм поведінки» [8, с. 266].

Як стверджує В. Бойко, формування комунікативної толерантності та розвиток її як соціально значущої особистісної якості відбувається в тому випадку, коли людина вміє долати або згладжувати негативні враження від відмінностей між підструктурами своєї особистості і особистості партнера, а також уміє усувати обставини, що викликають або підкреслюють ці відмінності [2, с. 210–211].

Професійна підготовка відіграє у цьому провідну роль, оскільки характеризується пошуком таких новітніх підходів і методів навчання майбутніх дипломатів в умовах гуманізації освіти, реалізація яких виводить майбутнього фахівця на міжкультурну взаємодію.

Розглядаючи умови, що сприяють формуванню та розвитку толерантності, О. Балданова пропонує дотримуватися принципу культуровідповідності освіти і комунікативно орієнтованого підходу до виховання толерантності. У зв'язку в процесі професійної підготовки фахівців необхідно передбачити використання матеріалів національно-культурного змісту, що забезпечують мотиваційну включеність здобувачів у процес розвитку толерантності, організацію освітнього процесу, орієнтованого на застосування знань у різних сферах, інтеграцію навчальної, позанавчальної, виховної та позакласної роботи, що сприяє накопиченню досвіду з розв'язання проблеми розвитку культури міжнародних відносин [1, с. 10–13].

Педагогічними умовами розвитку комунікативної толерантності виступають, на думку Л. Ніколаєвої, такі критерії: виявлення, вивчення і вдосконалення індивідуальних особливостей, що виявляються в міжособистісних взаєминах здобувачів освіти, в комунікативній сфері повсякденної навчальної та позанавчальної діяльності; розвиток рефлексії і трансформація якостей практичної і творчої діяльності, характерних для комунікативної толерантності; актуалізація комунікативної компетентності майбутнього фахівця, що включає здатність до діалогу, мобільність стилю спілкування, адекватну самооцінку [10, с. 12–14].

Висновки. Отже, поява різноманітних концепцій виховання толерантності свідчить про поворот сучасного технократичного суспільства до проблем людського співіснування, про намагання глобалізованого суспільства досягти прагматичної мети – сформувати толерантність у міжетнічних стосунках. Вирішення цього завдання неможливе без знання конкретних етнічних культур. Об'єктивна реальність спонукає приділяти більше уваги розвитку культури міжнародних відносин у майбутніх фахівців загалом та майбутніх дипломатів зокрема.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Балданова Е.А. Развитие коммуникативной толерантности студентов технического вуза средствами иностранного языка : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Улан-Удэ, 2011. 25 с.
2. Бойко В.В. Психозенергетика. Санкт-Петербург : Питер, 2008. 416 с.
3. Гершунский Б.С. Философия образования для XXI века (в поисках практико-ориентированных образовательных концепций). РАН: Институт теории образования и педагогики. Москва : Совершенство, 1998. 608 с.

4. Декларація принципів толерантності (Declaration of Principles on Tolerance): декларація від 16 листопада 1995 р. / UNESCO. URL: <http://en.unesco.org/>

5. Ірхіна Ю.В. Формування професійної толерантності майбутніх викладачів вищої школи : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Одеса, 2011. 226 с.

6. Лекторский В.А. О толерантности, плюрализме и критицизме. *Вопросы философии*. 1997. № 11. С. 46–54.

7. Лушин П.В. О психологии человека в переходной период (Как выжить, когда все рушится). Кировоград : КОД, 1999. 208 с.

8. Макеева Е.А. Реализация условий формирования межкультурной компетенции в системе образовательного процесса. *Вестник Казанского*

технологического университета. 2011. № 4. С. 266–270.

9. Мацковский М. Социологические аспекты толерантности. *Век толерантности*. Москва : МГУ, 2001. Вып. 3–4. С. 84–100.

10. Николаева Л.А. Этапы формирования коммуникативной толерантности будущих специалистов профессиональной сферы «человек-человек». *Альманах современной науки и образования*. 2009. № 4 (23): в 2-х ч. Ч. 1. С. 127–128.

11. Хоменко О. Іншомовна підготовка як невід'ємний складник вищої освіти в умовах глобалізації та інформатизації суспільства. *Вища освіта України*. 2012. № 2. С. 55–61.

12. Bennett M. Beyond tolerance: Intercultural communication in a multicultural society. *Matters*. 6 (2) and 6 (3). 1996.